

Nr 170.

Ankom till riksdagens kansli den 13 juni 1941 kl. 1 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående långtidstillägg för vissa värnpliktiga jämte en i ämnet väckt motion.

(1:a avd.)

I propositionen nr 270 har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 16 maj 1941, föreslagit riksdagen att godkänna de grunder för långtidstillägg för vissa värnpliktiga, vilka innefattas i ett till berörda statsrådsprotokoll fogat kungörelseförslag.

I detta sammanhang har utskottet till behandling förehaft en inom andra kammaren av herr *S. Persson* i Stockholm väckt motion (nr 336), vari hemställts, att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts förslag, med godkännande av de grunder, som innefattas i ett till motionen fogat förslag till kungörelse om långtidspremie och långtidstillägg för vissa värnpliktiga, måtte besluta om införande av dels en långtidspremie å 270 kronor efter 9 månaders beredskaps-tjänstgöring, dels ock ett månatligt lönetillägg av 30 kronor för varje månads tjänstgöring utöver 9 månader samt att bestämmelserna härom givas retroaktiv verkan ävensom att intjänata tillägg skola utbetalas som månadslön.

I fråga om de skäl, motionären anført till stöd för sin hemställan, får utskottet hänvisa till motionen.

Departementschefen har inledningsvis lämnat en redogörelse för de från och med den 1 juni 1941 gällande krigslönebestämmelserna för värnpliktiga.

I skrivelse den 28 januari 1941 till chefen för försvarsdepartementet har *överbefälhavaren över rikets försvarskrafter* erinrat, att det vid intagandet av förstärkt försvarsberedskap visat sig nödvändigt att vid marinen för bemanningen av flottans fartyg och kustfästningarna taga i anspråk så gott som samtliga tillgängliga värnpliktiga tillhörande dels klass A och dels vissa kategorier av klass B. Av denna anledning hade sedermera avlösning ej kunnat åstadkommas för dessa personalkategorier. Vid armén och flygvapnet hade liknande förhållanden gjort sig gällande, ehuru i mindre utsträckning än vid marinen. Det vore uppenbart, att en dylik långvarig bortovaro från ordinarie förvärvsmöjligheter för flertalet värnpliktiga, särskilt familjeförsörjare, innebure stora uppostringar. Det vore även förstäeligt, att ifrågavarande personal i jämförelse med andra värnpliktiga knappast ansåge sig rättvist be-

handlad. På grund härav hade överbefälhavaren den 21 augusti 1940, d. v. s. omkring ett år efter de första inkallelserna, anmodat försvarsgrenscheferna att dels undersöka, huru stort antal värnpliktiga som vid utgången av september 1940 fullgjort 12 månaders beredskapstjänstgöring i en följd, varvid hänsyn icke skulle tagas till tjänstledighet eller hempermittering av kortare varaktighet än en månad, dels i samråd med respektive centrala förvaltningsmyndigheter snarast upprätta förslag till lämplig ersättning för långtidstjänstgöring. Försvarsgrenscheferna hade därefter till överbefälhavaren inkommit med de begärda uppgifterna samt avgivit förslag till ersättning vid längre tids militärtjänstgöring. För dessa förslag har överbefälhavaren lämnat en redogörelse, och i anslutning härtill har han för egen del förordat en successiv löneförbättring i förhållande till tjänstgöringstidens längd, innebärande att de till beredskapstjänstgöring inkallade värnpliktigas avlöningsförmåner ökades genom ett månatligt lönetillägg med 30 kronor per månad efter 12 månaders tjänstgöring för ej överstatanställda och 15 kronor per månad efter samma tjänstgöringstid för överstatanställda av båda kategorierna. Långtidspremie, som förordats av cheferna för marinen och flygvapnet, syntes däremot för närvarande kunna uteslutas. Bestämmelserna om utbetalande av månatligt lönetillägg borde erhålla retroaktiv verkan. I motsatt fall skulle de tidigast inkallade värnpliktiga uteslutas från ersättning för långtidstjänstgöring, vilket skulle innebära en uppenbar orättvisa. — Jämsides med ifrågasvarande provisorium syntes mera permanenta bestämmelser böra utarbetas, lämpligen med utgångspunkt från de av försvarsgrenscheferna ingivna förslagen.

Över överbefälhavarens förslag har utlåtande avgivits av *försvarsväsendets lönenämnd*, som därvid anfört, bland annat, följande:

Väl är lönenämnden ense med överbefälhavaren därom, att den av cheferna för marinen och flygvapnet till införande ifrågasatta långtidstjänstpremierna kan och bör för närvarande uteslutas. Men vad angår det tilltänkta månatliga lönetillägget kan lönenämnden till en början icke biträda förslaget, att — förutom värnpliktiga i allmänhet — jämväl den överstatanställda och den i fast anställning över stat antagna personalen skulle göras delaktig av ifrågasvarande förmån, låt vara att tilläggen för denna personals vidkommande skulle utgå allenast med hälften av de för övriga värnpliktiga föreslagna beloppen. Ifrågasvarande personal skulle därigenom komma att intaga en förmånligare ställning i lönehänseende än det fast anställda manskapet.

Mot den föreslagna avvägningen av lönetillägget är från lönenämndens sida icke något att erinra. Med avseende å villkoren för tilläggets utgående finner sig lönenämnden emellertid böra förorda vissa jämkningar i överbefälhavarens förslag. Det synes lönenämnden såsom villkor för åtnjutande av månatligt lönetillägg böra stipuleras, att den värnpliktige fullgjort sammanlagt minst tolv månaders beredskapstjänstgöring utöver honom eljest i fredstid åliggande värnpliktstjänstgöring, fränsett — i förekommande fall — landstormsrepetitionsövning och landstormsbefälsövning. Såsom tjänstgöringstid bör härvid givetvis allenast räknas tid, varunder vederbörande avlönats såsom värnpliktig.

Beträffande en särskild kategori värnpliktiga torde ett något gynnsammare beräkningssätt för erhållande av lönetillägg än det nyss angivna vara moti-

verat, nämligen för dem, som på grund av kategoriklyvning eller liknande orsak (t. ex. inställda eller reducerade övningar, däremot icke uppskov i vanlig ordning med tjänstgöring) ej fullgjort någon tjänstgöring. Beträffande ifrågavarande värnpliktiga bör rätten till månatligt lönetillägg inträda efter fullgörande av tolv månaders beredskapstjänstgöring oberoende av, huruvida någon fredstjänstgöring tidigare blivit fullgjord.

I fråga om sättet för beräkning av den minimitid, som skulle utgöra villkor för tillträde av månatligt lönetillägg, äro olika alternativ tänkbara. Antingen bör för lönetilläggets åtnjutande krävas, att beredskapstjänstgöringen omfattat en tidrymd av minst 12 månader i en följd, varvid någon kortare tids uppehåll i tjänstgöringen till följd av sjukdom eller dylikt — däremot icke till följd av hempermittering — skulle kunna anses ej medföra avbrott i tjänstgöringen, eller ock kan kravet på tjänstgöring i en följd eftergivnas, i vilket fall allenast effektiva tjänstgöringsperioder komma i betraktande. Ur tillämpningssynpunkt är sistnämnda alternativ avgjort att föredraga, liksom det skulle medföra mindre ojämnheter olika grupper emellan. Med hänsyn härtill anser sig lönenämnden närmast böra förordade det senare alternativet, varvid dock lönenämnden förutsätter, att om uppehåll mellan olika tjänstgöringsperioder överstiger ett år, lönetillägg ej må uppbäras förrän den nya tjänstgöringen uppgått till 12 månader.

I detta sammanhang anser sig lönenämnden även böra beröra frågan om lönetillägg åt viss frivilligt tjänstgörande personal. Det synes lönenämnden skäligt, att frågan om månatligt lönetillägg åt sådan personal löses på det sätt, att lönetillägg må bibehållas av den, som i egenskap av inkallad tillträtt sådant lönetillägg och sedermera frivilligt kvarstannat i militärtjänstgöring.

Vad angår överbefälhavarens förslag om en retroaktiv tillämpning av bestämmelserna om månatligt lönetillägg, finner lönenämnden det visserligen vara ur löneteknisk synpunkt mindre tillfredsställande att genom en retroaktivt utgående förmån tillgodose de värnpliktiga, vilkas beredskapstjänstgöring redan helt eller delvis fullgjorts. Med hänsyn till önskemålet att samtliga de värnpliktiga, vilka nödgats under särskilt lång tid fullgöra beredskapstjänst, i möjligaste mån hållas ekonomiskt skadeslösa, anser sig lönenämnden likväl böra tillstyrka den av överbefälhavaren föreslagna anordningen.

Lönenämnden får i förevarande sammanhang framhålla, att nämnden vid sitt ställningstagande till den nu föreliggande frågan utgått från förutsättningen, att därest en lösning i anslutning till de av lönenämnden uppdragna riktlinjerna kommer till stånd, detta sker fristående från spörsmålet om den inkallade personalens rätt till familjeunderstöd.

Lönenämnden finner sig slutligen böra uttala, att de nu förordade åtgärderna torde få anses hava karaktären av ett provisorium och att med hänsyn härtill den avsedda förbättringen av de värnpliktigas löneförmåner bör komma till stånd utom ramen för de i krigsavlöningsreglementet meddelade bestämmelserna.

Särskilt yttrande har avgivits av nämndens ordförande, generaldirektören E. Stridsberg, som uttalat, att han icke kunde biträda förslaget, att det tilltänkta lönetillägget skulle erhålla retroaktiv verkan, dels av principiella skäl och dels med hänsyn till de kostnader och det arbete, som skulle följa av en sådan anordning.

Departementschefen har för egen del i ärendet anfört följande:

»Det har icke kunnat undvikas, att den av stormaktskriget framtvungade beredskapstjänstgöringen kommit att åvila vissa grupper av de värnpliktiga med större tyngd än vad fallet varit med andra. Särskilt tydligt har detta förhållande framträtt i fråga om vissa av marinens värnpliktiga. Redan vid intagandet av förstärkt försvarsberedskap visade det sig sålunda ofrånkomligt att vid marinen taga i anspråk så gott som samtliga tillgängliga värnpliktiga tillhörande klass A och vissa kategorier av klass B, varför avlösning för dessa värnpliktiga sedermera icke kunnat ske. Även vid armén och flygvapnet hava liknande svårigheter gjort sig gällande, ehuru i mindre utsträckning än vid marinen.

Helt naturligt har utkrävandet av en så omfattande tjänstgöring med därav följande bortovaro från de normala förvärvsmöjligheterna för flertalet nu avsedda värnpliktiga inneburit betydande uppoffringar. Det framstår därför såsom ett befogat önskemål, att de värnpliktiga, vilka nödgas fullgöra beredskapstjänstgöring under mera avsevärd tid, genom förbättrade ekonomiska förmåner i någon form erhålla en viss kompensation för de olägenheter och uppoffringar, som den långa tjänstgöringstiden medför. Åtgärder i sådant syfte hava icke tidigare varit främmande för statsmakterna. Sålunda har Kungl. Maj:t föreskrivit, att förut fast anställda och andra värnpliktiga i vissa fall vid förstärkt försvarsberedskap må anställas över stat med de större ekonomiska förmåner detta medför. Vidare har Kungl. Maj:t med riksdagens medgivande förordnat, att en långtjänstpremie, uppgående till ett engångsbelopp av 180 kronor, finge tilldelas vissa värnpliktiga av klass A vid marinen, vilka under budgetåret 1939/40 fullgjort beredskapstjänstgöring vid flottan eller kustartilleriet under minst sex månader i en följd. De nu föreslagna åtgärderna skulle utgöra ett ytterligare steg i samma riktning.

Beträffande sättet för beredande av nu ifrågasatt gottgörelse hava cheferna för marinen och flygvapnet föreslagit, att ersättning skulle utgå dels i form av en engångspremie, dels ock såsom ett månatligt lönetillägg. På sätt överbefälhavaren och lönenämnden anført synes dock engångspremie icke böra ifrågakomma i detta sammanhang. Däremot anser jag mig kunna tillstyrka, att de värnpliktiga, vilka tagits i anspråk för tjänstgöring under viss längre tid, för därav följande olägenheter erhålla en gottgörelse i form av ett periodvis upplöpande lönetillägg.

Såsom villkor för erhållande av dylikt lönetillägg bör enligt min mening i anslutning till vad därutinnan föreslagits uppställas kravet på minst 360 dagars beredskapstjänstgöring. I fråga om sättet för beräkning av denna minimitid äro olika alternativ tänkbara. Antingen kan för lönetilläggets åtnjutande fordras, att beredskapstjänstgöringen omfattat nämnda tidrymd i en följd, varvid skulle kunna bortses från någon kortare tids uppehåll i tjänstgöringen, eller ock kan kravet på tjänstgöring i en följd eftergivas, i vilket fall allenast effektiva tjänstgöringsperioder skulle komma i betraktande. För det förstnämnda alternativet hava två av lönenämndens ledamöter uttalat sig, medan det sistnämnda förordats av lönenämndens majoritet. Såsom skäl för sin ståndpunkt har majoriteten anført, att sistnämnda alternativ ur tillämp-

ningssynpunkt avgjort vore att föredraga samt att det skulle medföra mindre ojämnheter olika grupper emellan. För min del finner jag dessa skäl bärande och ansluter mig sålunda till den uppfattningen, att den effektiva tjänstgöringstiden skall vara avgörande, oavsett om den fullgjorts i en eller flera omgångar. Däremot kan jag icke biträda den av lönenämnden hävdade meningen, att om uppehåll mellan olika tjänstgöringsperioder överstiger ett år, lönetillägg ej må uppbäras förrän den nya tjänstgöringen uppgått till tolv månader. Uppställandet av en sådan förutsättning skulle uppenbarligen medföra icke önskvärda gränsfall med ur rättvisesynpunkt otillfredsställande konsekvenser.

Vid beräkandet av den tjänstgöringstid, vars fullgörande skall utgöra villkor för inträde av rätt till lönetillägg, torde endast tjänstgöring, som av vederbörande med åtnjutande av värnpliktigs avlöningsförmåner fullgjorts enligt § 28 mom. 1 eller § 36 mom. 2 värnpliktslagen, böra komma i betraktande. Om sålunda en värnpliktig beordras att fullgöra honom åliggande krigstjänstgöring vid någon statens anstalt eller vid industri eller annat företag, som drives för statens räkning, samt beträffande honom tillkommande förmåner skall tillämpas vad som gäller i fråga om avlöning för den vid anstalten eller företaget i övrigt anställda personalen i motsvarande befattning, må dylik tjänstgöringstid icke i förevarande avseende tagas i beräkning.

Såsom av den förut lämnade redogörelsen framgår har Kungl. Maj:t föreskrivit, att anställning över stat av tidigare fast anställda och andra värnpliktiga i vissa fall må äga rum. Syftet härmed har varit att bereda dessa värnpliktiga en förmån. För att icke denna förmån skall mista sitt värde, bör — för det fall att den värnpliktige tidigare varit anställd över stat — hänsyn få tagas även till tjänstgöring, som han under sådan anställning fullgjort efter den 2 september 1939. Däremot synes icke, såsom överbefälhavaren samt cheferna för marinen och flygvapnet föreslagit, personal, som alltjämt i en eller annan form har anställning över stat, böra beredas ytterligare ekonomiska förmåner. Om så skedde, skulle denna personal komma att i lönehänseende intaga en förmånligare ställning än det fast anställda manskapet.

Värnpliktiga tillhörande årsklass 1939 eller yngre årsklass (årsgrupp 1940 eller yngre årsgrupp) hava regelmässigt icke före den 2 september 1939 fullgjort någon militärtjänstgöring. Det synes då ligga i sakens natur, att dessa värnpliktiga icke böra få i det hänseende, varom nu är fråga, tillgodoräkna sig tid motsvarande dem åliggande fredstjänstgöring. För årsklass 1939 (årsgrupp 1940) bör denna fredstjänstgöring anses utgöra 180 dagar och för övriga — med hänsyn till den förlängning av utbildningstiden för värnpliktiga av årsklass 1940 (årsgrupp 1941), som genomförts vid årets riksdag — 360 dagar. Beträffande sådana äldre värnpliktiga, som på grund av bestämmelserna om kategoriklyvning eller av liknande orsak, t. ex. inställda eller reducerade övningar men däremot ej uppskov i vanlig ordning med tjänstgöring, icke fullgjort någon eller endast en kortare tids fredstjänstgöring torde ett gynnsammare beräkningssätt vara motiverat. Med hänsyn till tjänstgöringens opåräknade natur böra dessa värnpliktiga skäligen komma i åtnjutande av

lönstillägg efter fullgörande av 360 dagars tjänstgöring oberoende av om de tidigare fullgjort någon fredstjänstgöring eller icke.

Värnpliktig, som blivit berättigad till lönstillägg synes, om han därefter vinner anställning såsom frivillig, böra bibehållas vid sin rätt till sådant tillägg.

Vad angår det tilltänkta lönstilläggets storlek synes myndigheternas förslag om ett belopp av 30 kronor i månaden eller, då tjänstgöring omfattat del av månad, en krona om dagen väl avvägt. Kostnaderna för det ifrågavarande tillägget låta sig icke med någon grad av sannolikhet beräkna; de bli givetvis helt beroende av inkallelsernas omfattning. Till en början torde kostnaderna bliva förhållandevis måttliga, men de komma att stiga allteftersom flera värnpliktiga uppnå den stadgade kvalifikationstiden.

Då syftet med det lönstillägg, varom nu är fråga, är att utgöra en ekonomisk hjälp i de svårigheter, en långvarig inkallelse medför, bör tillägget icke utgå i form av förhöjd terminslön, vilket skulle innebära, att detsamma skulle utbetalas tre gånger i månaden. Även om tillägget skulle utbetalas såsom månadslön, föreligger enligt min mening fara för att det icke skulle bliva till avsedd nytta. Lönstillägget torde därför böra konstrueras såsom en särskild förmån, förslagsvis benämnd långtidstillägg, vid sidan av terminslön och månadslön samt utbetalas först vid hemförlovning eller då krigstjänstgöringen eljest upphör ävensom vid hempermittering tills vidare. Det samlade beloppet kan då bliva den värnpliktige till större gagn vid hans återinträde i det civila livet. För den händelse den värnpliktige åtnjuter familjebidrag, synes det emellertid vara av vikt för honom att kunna använda långtidstillägget såsom ett tillskott till familjebidraget. För detta fall bör tillägget därför icke mot den värnpliktiges önskan kunna innehållas för längre tid än en tjänstgöringsperiod innefattande tre kalendermånader.

Överbefälhavaren har föreslagit, att bestämmelserna om månatligt lönstillägg skola erhålla retroaktiv verkan. En sådan anordning har tillstyrkts av lönenämndens flertal. Nämndens ordförande har emellertid på denna punkt anmält avvikande mening. För egen del anser jag mig icke heller kunna tillstyrka överbefälhavarens förslag i denna del. Långtidstillägg torde i enlighet härmed icke böra börja löpa förrän tidigast från och med dagen för bestämmelsernas ikraftträdande, oavsett vid vilken tidpunkt den stadgade kvalifikationstiden uppnåtts. Som tidpunkt för ikraftträdandet synes lämpligen böra sättas den 1 juli 1941.

Därest krig skulle utbryta, bör rätten till långtidstillägg upphöra från dag, som Kungl. Maj:t bestämmer. I ett sådant läge — då den enskilde måste vara beredd till vida större insatser än uppoffring av tid — synes nämligen grunden för tillägget bliva undanryckt.

I enlighet med de nu angivna grunderna för åtnjutande av långtidstillägg har inom försvarsdepartementet utarbetats ett förslag till kungörelse i ämnet. Därest riksdagen godkänner dessa grunder, torde kungörelse i huvudsaklig överensstämmelse med berörda förslag få utfärdas i administrativ ordning.»

Med hänsyn till omfattningen av den beredskapstjänstgöring, som måst åläggas vissa grupper av värnpliktiga, finner utskottet i likhet med departementschefen skäligt, att dessa värnpliktiga, för vilka den långvariga bortovaron från de normala förvärvsmöjligheterna medfört betydande olägenheter och uppoffringar, tillerkännas förbättring i sina krigslöneförmåner.

Kungl. Maj:ts förslag att ifrågavarande värnpliktiga enligt vissa av departementschefen förordade grunder skola tilldelas ett långtidstillägg, beräknat efter 30 kronor för månad, för tjänstgöringstid utöver 360 dagar, som infaller å tid efter ingången av juli månad 1941, har icke givit utskottet anledning till erinran.

Härav följer, att utskottet avstyrker den i ämnet väckta motionen.

Utskottet får alltså hemställa,

att riksdagen må, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen II: 336, godkänna de grunder för långtidstillägg för vissa värnpliktiga, vilka innefattas i ett vid statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 16 maj 1941 fogat kungörelseförslag.

Stockholm den 13 juni 1941.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Johan Bernhard Johansson, Joh. Nilsson* i Malmö, *Oscar Olsson, Asplund, Per Gustafsson, Pauli, Bergman, Torsten Ström, Lindström, Heiding, Andrén* och *Carlström*; samt

från andra kammaren: herrar *Jonsson* i Eskilstuna, *Törnkvist, Skoglund* i Doverstorp, *Eriksson* i Stockholm, *Svensson* i Grönvik, *Andersson* i Prästbol, *Ward, Lindberg* i Umeå, *Viklund, Lundberg* i Hälsingborg, *Hansson* i Rubbestad och *Bergvall*.
